

Міністерство культури та інформаційної політики України
Одеська національна наукова бібліотека

**ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ
ТА КУЛЬТУРИ:
ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ,
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
до 100-річчя Музею книги
відділу рідкісних видань та рукописів
Одеської національної наукової бібліотеки

Одеса, 6–7 грудня 2022 р.

Одеса
2023

- П 15 **Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація** : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з між-нар. участю до 100-річчя Музею книги відділу рідкісних видань та рукописів Одес. нац. наук. б-ки, Одеса, 6–7 груд. 2022 р. [Електронне видання] / упоряд. Г. М. Шпак ; відп. ред. Арюпіна Л. В. ; пер. з англ.: А. Р. Коцюруба, Н. М. Диба ; ред.: Н. Г. Майданюк, І. С. Шелестович. – Одеса, 2023. – 278 с. – Укр., англ. – Режим доступу:

Учасники конференції – провідні книгознавці, науковці-музейники, архівісти України та ближнього зарубіжжя – пропонують відповіді на виклики сьогодення; обговорюють пріоритетні напрями роботи та обмінюються досвідом з актуальних питань книгознавства, бібліотекознавства, архівознавства, музеєзнавства, інформаційної діяльності, цифрової репрезентації документних пам'яток як складової діяльності інституцій пам'яті; розглядають їх важливу роль у визначенні системи цінностей суспільства, формуванні національної ідентичності, історичної свідомості.

Для провідних фахівців бібліотек, архівів, музеїв, наукових установ, реставраційних центрів України та зарубіжжя, книгознавців, культурологів.

УДК 719:[09+008]](06)

Упорядник Шпак Г. М.

Відповідальний редактор Арюпіна Л. В.

Переклад з англ.: Коцюруба А. Р., Диба Н. М.

Редактори: Майданюк Н. Г., Шелестович І. С.

*Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.
Англomовні тексти подано в авторській редакції.*

ЯКОВЕНКО Олена, САРНАВСЬКА Світлана <i>Особові колекції у складі фонду основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського</i>	99
ХІВРЕНКО Ніна <i>Колекція прижиттєвих видань класиків української літератури XIX – початку XX ст. Національної історичної бібліотеки України</i>	105
СПАССКОВА Олена <i>Колекція книг з історії мистецтва професора Б. В. Варнеке у бібліотеці університету імені К. Д. Ушинського</i>	109
МАКОВСЬКА Валентина <i>Періодичні видання кінця XVIII – початку XX століття у фондах Хмельницької ОУНБ</i>	113
ДІДОРА Лариса <i>Фрагмент бібліотеки родини Ржевуських у книгозбірні Бердичівського соціально-історичного музею (1926–1954)</i>	118
САФРОНОВА Олена <i>Книги з бібліотеки одесита А. В. Мазаракія (1853–1919) у фонді Вінницької ОУНБ</i>	121
ЧЕБОТАРЬОВА Людмила <i>Документальні пам'ятки професорки Олени Байрак у зібранні Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського</i>	126
КАРАГОДІНА Катерина <i>Видання праць французьких політичних мислителів XVI ст. у фонді відділу рідкісних видань та рукописів ОННБ</i>	131
КАРПЕНКО Артем <i>Антикварні художні твори із садибних колекцій графсько-дворянських родин Харківщини кінця XIX – початку XX ст.</i>	135
ЯЦУН Надія <i>Україномовні видання одеського друкаря Ю. І. Фесенка у фонді ОННБ: історико-книгознавчий аспект</i>	138
БЕРЕЖОК Євгенія <i>Приватна книжкова колекція І. О. Стемпковського у фонді Одеської національної наукової бібліотеки</i>	147

СТОРІЯ ФОРМУВАННЯ
ТА СУЧАСНИЙ
СТАН КОЛЕКЦІЙ
ДОКУМЕНТНИХ
ПАМ'ЯТОК У ФОНДАХ
ІНСТИТУЦІЙ ПАМ'ЯТІ

СЕКЦІЯ 2

Олена СПАССКОВА,

директор бібліотеки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, кандидат мистецтвознавства.

Одеса, Україна

**КОЛЕКЦІЯ КНИГ З ІСТОРІЇ МИСТЕЦТВА
ПРОФЕСОРА Б. В. ВАРНЕКЕ В БІБЛІОТЕЦІ
УНІВЕРСИТЕТУ імені К. Д. УШИНСЬКОГО**

У фонді цінної та рідкісної літератури бібліотеки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського особливе зацікавлення викликає приватна колекція видатного літературознавця та культуролога професора Бориса Васильовича Варнеке. Вона налічує 3 443 примірники: це література з історії культури та мистецтва, всесвітньої історії та історії України, археології, мовознавства, літературознавства та педагогіки.

Б. В. Варнеке – видатний учений, який є гордістю Одеси, автор численних фундаментальних досліджень з історії античного театру, що не втратили своєї актуальності й понині. Перша наукова праця Варнеке «Нариси з історії давньоримського театру» стала основою його докторської дисертації, захищеної на початку 1903 року [1, с. 18].

У 1905 році вийшла його наступна книга «Спостереження над давньоримською комедією. До історії типів», яка принесла автору відомість у наукових і театральних колах [4, с. 87]. Саме тоді Варнеке остаточно визначився з вибором основної теми своїх наукових досліджень, а саме – історія античного театру. Цій темі він ніколи не зраджував, хоча загальне коло інтересів ученого було широким – про це свідчить видана в Одесі в 1925 році брошура «Бібліографічний список наукових праць професора Б. В. Варнеке» [3].

1910 рік у біографії Варнеке став знаменним: він переїхав до Одеси і очолив кафедру класичної філології Новоросійського університету. А у вересні 1911-го професора було обрано деканом історико-філологічного факультету Одеських жіночих педагогічних курсів [2, с. 26]. Так він став однією з найпомітніших постатей одеського наукового життя першої чверті ХХ століття.

Зважаючи на все вищезазначене, стає зрозумілим, що більшість книг із книжкової колекції Варнеке присвячено саме античності. Значне місце в колекції посідають видання іноземними мовами, зокрема знаходимо декілька видань німецькою мовою:

1) Мистецтво та історія. Ч. 1. Ілюстрації стародавньої історії / під ред. д-ра Г. Лукенбаха, проф. гімназії в Карлсруе ; за підтримки Мін-ва юстиції, культури та освіти. 5-те, допов. вид. Мюнхен ; Берлін : надрук. і видано Р. Ольденбургом, 1904. На обкладинці містяться дві гравюри, що зображують античні монети: на давньогрецькій бачимо Посейдона та Афіну, а на давньоримській – капітолійську вовчицю. Там же, під гравюрами, є дві ціни: 1,50 марки за брошуру, та 1,80 марки за видання у твердій палітурці. Варто зазначити, що в бібліотеці університету зберігається саме другий варіант;

2) Довідник з історії мистецтва Антона Шпрінгера. Т. I. Античність / під ред. Удольфа Міхаеліса. Дев'яте видання. Лейпциг : вид-во Е. А. Геемана. 1911. Книга містить 995 ілюстрацій, розміщених безпосередньо у тексті, а також 15 таблиць з гравюрами, виконаними у техніці мецо-тинто, або так званій «англійській манері»;

3) Державний музей Берліна: короткий опис античних скульптур у старому музеї. Вид. третє. Берлін, Лейпциг : Асоц. наук. видавців Вальтер де Грюйтер і компанія, 1922. Довідник має детальну карту музею та вкладку із зображеннями античних скульптур (80 ілюстрацій). Також на обкладинці вказано ціну від друкарні: 8 марок.

Окремо варто згадати книги, надруковані в Одесі. Так, у фонді нашої бібліотеки зберігається унікальний примірник – «Атлас з історії стародавнього мистецтва», укладений та виданий у 1907 році професором Новоросійського університету Олексієм Андрійовичем Павловським. Атлас, що містився в картонній теці, складався з титульного аркуша із зображенням Афінського акрополю, анотації від укладача, 50 аркушів фотографічних таблиць з 642 малюнками пам'яток стародавнього мистецтва. Примірник, який зберігається в нашій бібліотеці, має повний набір сторінок, пошкодженою є лише картонна тека. На титульній сторінці є дарчий надпис від професора О. А. Павловського: «Глибокоуважаемому Борису Васильевичу Варнеке от составителя».

У колекції Б. В. Варнеке зберігаються також два примірники журналу «Музей Імператорської Одеської спілки історії і старожитностей». На жаль, першого видання цього журналу в нашій бібліотеці немає. Випуск 2-й, присвячений теракоті, був виданий А. А. Дервицьким, О. А. Павловським і Е. Р. фон Штерном, хранителем музею. Видання надруковано в Одесі у 1898 році, у друкарні А. Шульце, що

розташовувалася на вул. Ланжеронівській, 36. У журналі представлено частину колекції теракоти з археологічного музею міста Одеси, наявної на момент публікації (кінець XIX ст.). Примірник, що зберігається в бібліотеці, має повний набір сторінок. На титульній сторінці – власний підпис Варнеке.

Випуск 3-й присвячено Феодосії та її кераміці. Журнал видано в Одесі в 1906 році, також у друкарні А. Шульце. У цьому випуску представлено частину колекції феодосійської кераміки з археологічного музею нашого міста. Видання добре збереглося та має повний набір сторінок. У журналі є примітки Варнеке німецькою мовою.

Усі три одеські видання оцифровано та розміщено на сайті бібліотеки університету ім. П. Д. Ушинського в розділі «Рідкісна та цінна книга» (library.pdpu.edu.ua).

У колекції Варнеке також знаходимо дві книги мистецтвознавця, професора Е. Р. Фельсберга, який у 1905–1918 роках викладав у Імператорському Юр'євському університеті, нині це Тартуський університет (Естонія):

1) Гіпсові зліпки з Музею Художніх Мистецтв при Імператорському Юр'євському університеті. Юр'єв : друк. К. Маттісена, 1913;

2) Одна червонофігурна чаша з Музею Художніх Мистецтв при Імператорському Юр'євському університеті. Юр'єв : друк. К. Маттісена, 1915.

Збереглося й 4 випуски часопису «Праці секції мистецтвознавства» Інституту археології та мистецтвознавства Російської асоціації науково-дослідних інститутів суспільних наук. Усі вони були видані в Москві відповідно в 1926, 1928 та 1930-му роках і містять статті з теорії та історії мистецтва.

Унікальною в колекції Варнеке є книга Стефана Таранушенка «Мистецтво Слобожанщини XVII–XVIII ст.», видана Харківським музеєм українського мистецтва в 1928 році. Обкладинка видання, створена Іваном Падалкою, містить графічне зображення козака Мамаю у техніці «дереворит».

Незважаючи на свій дослідницький універсалізм, Варнеке ніколи не зраджував темі античності, що стала лейтмотивом усієї його наукової діяльності. Вчений мав неймовірний дар вживатися в античні часи, ніби він сам був очевидцем всього, що тоді відбувалося. При цьому він умів розмовляти з епохою її мовою, роблячи її зрозумілою читачеві.

Отже, можемо зазначити, що професор Б. Варнеке мав багату приватну бібліотеку, яка дозволяла йому досліджувати епоху античності і як філологу, і як історику, і як мистецтвознавцю. Саме тому

щасливе поєднання справжньої вченості та емоційності автора, закоханого в предмет дослідження, й досі робить публікації Варнеке важливими для сьогоднішньої науки.

Список використаної літератури

1. Букач В. М. Історики Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : біогр. слов. Одеса : ПНПУ, 2020. 112 с.
2. Добролюбский А. Из истории Педагогического университета. *Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм.* 2004. Кн. 18. С. 8–31.
3. Немченко І. В. Варнеке Борис Васильович. *Енциклопедія Сучасної України* / за ред.: І. М. Дзюби, А. І. Жуковського, М. Г. Железняка [та ін.]. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2005. Т. 4. URL: <https://esu.com.ua/article-33195> (дата звертання: 19.12.2022).
4. Одеські історики : енциклопед. вид. Т. I (початок XIX – середина XX ст.) / за ред. В. А. Савченка. Одеса : Друк. дім, 2009. 480 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ:
ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю
до 100-річчя Музею книги відділу рідкісних видань та рукописів
Одеської національної наукової бібліотеки

Одеса, 6–7 грудня 2022 р.

Українською та англійською мовами
Електронне видання

УПОРЯДНИК

Г. М. Шпак

ВЕРСТКА

І. М. Свістунова

Підготовлено до оприлюднення
редакційним відділом
Одеської національної наукової бібліотеки

Підписано: 15.05.2023 р.